

לדופקי בתשובה

בס"ד
ע"ש פ' דברים
שנת תש"ע לפ"ק
שנה ח'
[כל הזכויות שפירות]

הערות הארות יתקבלו בתשרי
אצל העורך הר"ר שלמה זוד קליין
מס' הפקס' 00442071836956
07727197313
המ"ל: חברת "ניגול תורה"
ש"י בימ"ד דחסידי בעלזא
(ק"ל דוד) לונדון י"ד
בגשיות. כ"ק מרן אומ"ר שליט"א

שאלה. ברכת רעם וברק, באיזה אופן מברך רק ברכה אחת ובאיזה אופן מברך ב' ברכות.

תשובה:

[א]. הרואה ושומע רעם וברק ביחד, מברך רק ברכה אחת, ברכת 'עושה מעשה בראשית', [ואסור לברך ב' ברכות זה אחר זה].

[ב]. אם לא היו תכופים זה אחר זה, מברך תחילה על הברק עושה מעשה בראשית, ואח"כ כששומע הרעם מברך שכוחו וגבורתו מלא עולם.

[ג]. וכן הדין להיפך אם שמע תחילה הרעם מברך תחילה ברכת שכוחו וכו', ואח"כ כשיראה הברק יברך ברכת עושה מעשה בראשית.

[ד]. אולם אם יורד גשם ביום חם אין לברך על ראיית הברק עד שישמע רעם, ואז כשיראה הברק יברך רק עושה מעשה בראשית על שניהם אף שכבר עבר יותר משיעור תוך כדי דיבור מזמן שמיעת הרעם.

[ה]. ואם מתחילה ראה ברק והתחיל לברך עושה מעשה בראשית ובתוך כך שמע רעם צריך לברך גם ברכת שכוחו וגבורתו על הרעם.

יסודי דיני ברכת רעם וברק באיזה אופן מברך ברכה אחת ובאיזה אופן מברך ב' ברכות

בש"ע (סי' רכ"ז סעי' א'): על הזיקים והוא כמין כוכב היורה כחץ באורך השמים ממקום למקום ונמשך אורו כשבת ועל רעדת הארץ ועל הברקים ועל הרעמים ועל רוחות שנשבו בזעף על כל אחד מאלו אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ואם ירצה יאמר בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם, ע"כ.

וכתב הט"ז (סק"א) דהעולם נוהגים לברך על הברקים עושה מעשה בראשית ועל הרעמים שכחו וגבורתו וכו', וכן מסתבר שעי" הרעם נראה גבורתו של הקב"ה יותר מברק, ועל הברק נוהגים לברך עושה מעשה בראשית. והעתיקו המשנ"ב (סק"ד).

והיינו שמברך תחלה על הברק שהוא מתראה תחלה לעין האדם עושה מע"ב ואח"כ על הרעם שכחו וגבורתו מ"ע. וה"ה אם לא ראה את הברק ושמע קול הרעם ובירך עליו שכחו וגבורתו מ"ע או שבירך עושה מע"ב ואח"כ ראה ברק מברך עליו ג"כ עושה מע"ב, כ"ז ממשנ"ב שם.

אמנם כתב המג"א (סק"א) "נ"ל דאם שמע רעם וראה ברק כאחד מברך על שניהם ברכה אחת ברוך עושה מעשה בראשית, וכ"ה במשנ"ב (סק"ה), וכתב (עי' שעה"צ ז') דבאמת שייך כל אחת מהברכות על שניהם. והוסיף דאם בירך שכחו וגבורתו מ"ע ג"כ יוצא.

ב) והנה מנהג העולם להמתין אחר ראיית הברק עד לאחר שמיעת הרעם כדי לוודא שאינו ברק ערטילאי הבא מחמת חום – שאין מברכין עליו כמבואר במשנ"ב (סק"ג) בשם החי"א – אכן באמת זהו דוקא ביום חם שיש לחוש שאף שיורד גשם מ"מ הברק בא מחמת החום, אבל ביום רגיל יש לברך על הברק אף אם לא שמע לפניו רעם, וכ"כ בס' בכתר רעם (פ"ג ס"ז) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א וחתנו הגר"ח ק שליט"א. וכן מפורש במשנ"ב

שכתב שקודם מברך על הברק ואח"כ מברך על הרעם.

וה"ה להיפך אם מתחילה לא ראה ברק רק שמע רעם יברך עליו, כן יש לדייק מדברי המשנ"ב הנ"ל, וכ"כ להדיא בסדר ברכת הנהנין להרב (אות ט"ו) ובקצה"ש (סי' ס"ו ס"א) וכן מפורש בא"ר אות ד' הו"ד במ"ב (סק"ה), ואע"פ שכתב בשם הראב"ן שאין רעם בלא ברק, צ"ל שהיה ברק ולא אדעתיה.

מעורר על טעות ההמון להמתין בברכת הברק עד לאחר שמיעת הרעם, ועוד פרטי דינים בזה

ג) והיוצא מזה עד כה למעשה שאם הם תכופים זה אחר זה מברך רק ברכה אחת, ואם הם בזה אחר זה מברך ב' ברכות.

והנה בקרב ההמון נשתרש מנהג של טעות שכשואים הברק ממתנינים עד לשמיעת הרעם, ואח"כ מברכים שני ברכות זה אחר זה עושה מעשה בראשית ושכוחו וגבורתו מ"ע, והנה מלבד מה שנתבאר שאין צריך להמתין על שמיעת הרעם רק ביום חום, גם מה שעושים שני ברכות זה אחר זה נחשב לברכה לבטלה, שהרי דעת גדולי הפוסקים אשר מפיחים אנו חיים ה"ה: המג"א הרב והמשנ"ב שאין לברך בכה"ג רק ברכה אחת, וכבר העיר כן הערוך השלחן (סעי' ב') וז"ל: 'והעולם נוהגים לברך על הברק עושה מעשה בראשית ועל הרעם שכחו וכו', ולענ"ד ברכה השנייה הוא ברכה לבטלה, גם הט"ז התרעם על זה ע"ש והא"ר רצה לתרץ ולא הועיל ע"ש, ואין זה רק להראב"ד שהביא הב"י שכתב לברך שניהם וכ"מ מרש"י, אבל למה יכניסו עצמם לברכה שלרוב הפוסקים היא לבטלה, לכן יש להזהירם שלא יעשו כן ודו"ק" עכ"ל.

ויש להוסיף על דברי הערוך השלחן שגם הפמ"ג (א"א אות א') הביא דעת הא"ר וכתב עליו ומ"מ למעט בברכות עדיף, וכ"כ בברכת הבית (שער ל' סעי' ד'). ולכן אף שבמור וקציעה ובאשל אברהם בוטשאטש מיישבים מנהג העולם בזה, מ"מ למה לן להכניס בספק ברכות במקום שהמג"א הפמ"ג הרב משנ"ב ערוה"ש ועוד כתבו שלא לברך בכה"ג רק ברכה אחת.

ובס' בכתר רעם (פ"ה הע' ז') הביא בשם הגרש"ז אויערבאך זצ"ל יותר מזה, דאפילו אם ראה מתחילה הברק והמתין מלברך עליו עד אחר שמיעת הרעם – כגון שהי' ביום חם – , יכול לברך על שניהם ברכה אחת אף אם נשמע הרעם רק אחר כדי דיבור, שכל זמן שממתין לרעם חשיב כעוסק באותו ענין, ע"כ. וכ"כ בס' ילקוט יוסף (עמ' תרכ"ב) בשם אביו בעל היביע אומר שליט"א (וע"ש שכותב בכל פעם לנהוג כן, דהיינו אף ביום שאינו מסתפק ויודע בוודאי שהוא מחמת הגשם, כדי לברך רק ברכה אחת, ויל"ע בזה).

אולם אם מתחילה ראה ברק והתחיל לברך עושה מעשה בראשית ובתוך כך שמע רעם צריך לחזור ולברך שכוחו וגבורתו על הרעם – כ"כ בס' ברכת הבית הנ"ל, וביאר שם (בשערי בינה אות ה') טעם הדבר דכיון שבזמן שהתחיל הברכה היה הברק לבדו, א"כ חלה הברכה רק על הברק, וצריך לחזור ולברך על הרעם. וכן כתב בהגהות הג"ר חיים צאנזר זצ"ל, וע"ע בזה בס' בכתר רעם (שם הע' י"ג) ובס' חוות יאיר על הל' רעם וברק (ממחברי זמנינו, עמ' ל"ב).

ברכת רעם וברק באמצע הלילה או באמצע השיעור

בס' מעשה איש (ח"ד עמ' קי"ד) מובא: הג"ר שמריהו גריינימן זצ"ל שאל: האם נהגתי כהוגן שלא ברכתי על הרעם באמצע השיעור, שלא רציתי להפסיק באמצע ביאור דברי התוספות, והשיבו רבינו [החוו"א] שהיה צריך להפסיק. עוד מובא שם (ח"ה עמ' י"ג) שסיפר הגר"ח קנייבסקי שליט"א: נתעורר באמצע הלילה מקול רעמים וברקים, אם צריך לקום לנט"י ולברך, שאלתי להחוו"א ואמר: כולי האי לא אטרחתוהו.

בהתקרב ימי נופש שאנשים ומתאוררים קצת משגרת החיים, אמרנו להביא רדשה לפלאה בדרך משל ונמשל אותה השמיעי

המגיד הנודע הגה"צ ר' שלום שברדון זצ"ל
לדעת את חובת האדם בעולמו

טומיל זה היא שמו, אדם עסוק היה זה, מצפרא עד רמשא. הוא הגבר של תכפיו היה מונח העול הגדול והאראאי: "לנווט את התחבורה העולה לירושלים". לא פחות ולא יותר. והרי יודעים אתם במה המדובר. עשרות אלפי מכוניות, בהם גם אוטובוסים ומשאיות, עברו יום יום תחת שבטו של טומיל, ואכן, לשבחו ייאמר, שהוא עמדת בתפקידו בהצלחה. מקדים היה לקום לעבוד בוקר, אך עליו להתייצב על המשמר במשך שהתנועה מתחילה להיות המוסה. לא, לא אחראי כמותו יניח את תנועת הרכב ללא מפקח, בפרט לא בשעות העומס. מאז שהתחיל במלאכה, לא חיסר יום שלא היה בו כבר בשעה הראשונה של אן החמה.

יוצא היה מביתו, בידו האחת ארץ הכסא, זה המוכר לרבוא רבבות מן הכניסה לירושלים. בידו השנייה שרביט העץ ושקיק המזון – הימנו ישבע במשך היום. בהגיעו לבינתו הקבועה, פינה מוגבהת מעט סמוך לאחד המזורים שבכניסה לירושלים, הניח את כסאו. בימים חמים הניח על הכסא המצאיה. הוא, בבת אחת, יצא להמונים, למלאכה עד הערב.

שעת הזארה שלו הביתה לא היתה קבועה, תלוי במצב העומס בכביש. לא אהה לעזוב את הצאן, כלומר את העדר האינסופי של הנהגים במקרה שעינו הבוחנת קלטה כי עלולות לפרוץ המהומות. רק כאשר התנועה היתה דלילה למדי, והלילה כבר האפיל, החליט טומיל כי יכול לשוב הביתה. עיף אך מרוצה הגיע טומיל הביתה, חש בסיפוק הממלא את כולו, בתחושות לאות, הי' שח טוטמלה אשתו שחיכת לו בבית, כי היום עבר בקלות ולא נרשמו בנפקסו כל תקלות מיוחדות. טומיל אשתו היתה גאה בבלעה, יש להשטט הבלעדי כי כביש ירושלים תל אביב. ידעה כי דפי נפקסו תמיד יזוורים צחורים מרשימות לא טובות, לאשר בתבונתו יודע טומיל איך לנהל ולנווט את הכל ללא תקלות.

לא קלה היתה עבודתו של טומיל בכביש. אמנם הוא חבר בה מדעושה, איש לא מינהו לכך - אך אחרי כלות הכל לא קלה היא מלאכת הליטה של המונים כל רביע: כאשר הראה הרמזור על אור אדום, היה טומיל מתייצב דום, מגביה ידו במתח שרירי ככל שיכול ומסוגל ועוצר את התנועה בבת אחת. התגאים, שכבר ידעו את כוחו וזמירותו, היו עוצרים את מכוניותם בפתה, בפחד ואימה. לא אהבו שיהיו כהסתבך עם טומיל. כמו טאטיעלך היו כל נהגו האוטובוסים והמיניבוסים והמשאיות והרכבים עוצרים את הרכב ומצייתים בנאמנות לכף ידו המאימת של טומיל.

וכאשר עבר הרמזור לאור הצהבהב, אלו היו רגעי הנחת של טומיל פילח את האוויר בשריקה עזה של בשרה. לשמע השריקה היו כל הנהגים נעים קמעה בהתרגשות, שריקה של טומיל היא סימן טוב. ברגע שהתחפף הרמזור לאור ירוק, היה טומיל מראה את גב ידו לנהגים כשהוא מוכפף אותה לכיוון גופו והמירותו שוב ושוב. ארבעת בעונותיו נעו לכיוון כף ידו בעוצמה, ופיו צועק: "סעי, סעי, סעי".

תיכתב זאת לדור אחרון, שהמכוניות נעו. שהרי טומיל אמר יום יומי: "אלה הירוק היריק ורקן את הכביש, טומיל עמד בסמוך לו, מסור כולו למלאכה הכבדה, בתנועת ידו נופף "סעי" לכל הנהגים שבאו מדן, במאר שבט, מסטולה, מתדרה, מלוח, מתל אביב, מחצפון, ממדרום, ממערב ומזרח.

בתוך הנוסעים היו בטח גם עולים מחו"ל, שעוד לא הכירו את כללי הטיעה בכביש העולה לירושלים. אלה נסעו לעתים בצורה איטית למדי, שהגניבה חשש ללבב של טומיל כי כאן עלולה להיות סיבה לבעיה. כאן היה שרביט העץ מתרומם לנבחים, שרעי פניו של טומיל האדימו, ומגרנו עדין עווחה אדירה: "סעי, סעי, סעי". שרביט העץ איים לכותח עוד כף של גג המכוניות, כמקלו של מורה על ראשו של דרדק. אלא שתמיד תמיד היו המכוניות מתחילות למרר, מרוב פחד, כך שלא היה לטומיל צורך להשתמש במקלו באופן רציני. בכל מקרה, האיום היה טוב, תמיד הועיל.

וזכור תלילה. את שהיה האור הירוק עולה ומתחלף לאדום, החמיר גוון פניו של טומיל והוא נמתח לעמידות דום. כשידו מוגבהת כעמוד חשמל, וכף ידו מתייצבת ומורה נחרצות: "עצור", ומקומם היו המכוניות עוצרות אט אט, תופסות לעצמן ולתמיד צורך להשתמש במקלו באופן רציני. לא נעו עד צוויחת המשרוקית.

ככה זה הלך שנים, שנים רבות, בנעם בשלג בקיץ ובחמיסין. תמיד תמיד היה טומיל עומד שם, כחייל על משמרתו. טומילה אשתו שאלה אותו פעם, מדוע עימול כה קשה? היה הרמזור עושה את המלאכה בצורה נפלאה... אלא שטומיל ענה לה בכעס רב: "מה איתך? הרי אדם צריך להשתדל, לעשות את שלו. אני עושה את שלי והרמזור עושה את שלו, כל החלק שלי". טומילה נבונה מלילות, לא תרבה וויכוחים. צודק טומיל 'השתדלות': הינו דבר חשוב. הראיה כי אכן התנועה זרמה הייה כשורת...

אדם היה טומיל אומדן זהיר, יכול היה למנות מליוני רכבים, מיליארי בני אדם, שתודות לו הגיעו בשלום לירושלים. אלא שטומיל, בנוסף לכל העמלות, היה מנוח וענין, לא החזיק גיטונא לנפשיה, לא ביקש דבר כי אם לבלות את חובתו ותפקידו בעולמו: לנווט את צומת הדרכים הזה באופן מעולה. לדאוג לכך, גם במחיר של כוחות והקרבת חיים, שרכבים יעצרו באדום וימהרו להמשיך בירוק. בסיפוק רב היה משפסף כפות ידו בהנאה, טרם צנח לישון מידי ערב, מסכים את היום ואומר שהתנועה 'נשפכה': היום "יופני" מתל אביב לירושלים, הכל היה חלק ונפלא.

אלא שאדם היה אדם, יום בו וטומיל התמוטט. נפל לאחוריו אינן אונים, מתוך תחושה פנימית עמומה, טומילה אשתו החרדה והתפחדת הוסינה אבמולנס. גם היא וגם הוא מתוחים את התפקעות: מה יהיה על הכביש, על התנועה, על העצירות והנסיעות.

טומיל פחד להשאיר את הכתה בל ממלא מקום, בעיני רוחו כבר חזה את ההתפרעויות הכל כך מסוכנות. כל האמבולנס

ואנשיו אמרו לטומילה כי טומיל בא יבוא עכשיו ליחדסה. יעשו בדיקות ויראו מה מצב.

טומיל ירד מפחד. ואל תחשדוהו שפחד הבדיקות לגנד עיניו: לבו יודע כי אותו נהג חאפיר עם הפולקסווגן הצהוב, זה שתמיד עובר את הרמזור ברגע האחרון אחר שהתחלף מירוק לאדום - בדיקה היום יבוא. זו תקופה שהוא נתקל בו יום יום, בתכניתו היום ללמדו לקח ולאפרי בינה, לעשות מה שלא עשה עד היום ולהכות על הלב בשריטי - אלא שבדיקה היום הוא נוסע לבית החולים.

מדדו לו את לחץ הדם, בדקוהו היטב, והוא על מטנו בחורש מנוחה: "מה קורה עכשיו בכביש? ! מי יודע איזה מהומות מתחוללות שם? ! אדום לא אדום, ירוק לא ירוק, אלפי נהגים רואים וודאי שאני לא שם, עושים בכביש כאוות נפשם".

הרופאים סאלוהו אם שימם בעבר ששורט תנועה, רגילים הם לראות במחלקה אנשים בדמדומיה, אך טומילה אשתו מיהרה לענות בקול עצוב: "עשרים שנה, עשרים שנה הוא מה מנוט לא העסק, יום לא חיסר, והנה הוא כאן עכשיו". פברה ידיה בקול אנוח ומרהר: "אלפים אלפים עברו תחת השבט שלו, לקול המשרוקית שלו שעטו ההמונים לירושלים, ותראו איך נפלו גיבורים, איך נפלו חלל...".

איך נפלא דימו להרפתג ביראת כבוד, מסתבר ששוכב לפנייה אחד מוותיקי מרחב התנועה, של משטרת ירושלים - אם הם שומעים טוב. "ביאיזה דרגה היתה? שאל אחד מהם את טומילה אשתו בעדינות. "ביאזו נפה הוא כיהן במשטרה". פניו של טומיל האדימו מעלבו, נמתח על המטהר בכעס ונחרון, וטומילה אשתו מיהרה לקחת ממיטתו את שרביט העץ שמיאן להיפרד ממנו... "הוי", צעקה, איזו משטרה איזו נפה הוא מעל זה. השורטים גם הם ערדו ממנו, כל רכב משטרה שעבר בכביש, שעטט במהירות שכזו. עם טומיל המוצלח שזכה איש לא רצה להסתבך, שלט על הכל.

לקול אנוחותיו של טומיל על מר גורלו של הכביש, הבינו הרופאים עד מהרה עם מי יש להם כאן עסק. חייבים היו להריעו, לחץ הדם שלו עלה שחוקים, הם חששו להתקפי לב בכל רגע והפציצו רועד כבעויות בדאגה לשלום הכביש, למצב התנועה, להתנהגות הנהגים.

ניסו להבטיח לו כי יבדו העמידו תחתיו ממלא מקום: כבר יש יש מי ששורק שם ומתניע את האלפים כשהאור ירוק, כבר יש מי שמסמן את העיצור? כשהאור אדום, מי שיכבה שרביט למשתוללים, יש מי שיעצק "סעי, סעי" למכוניות. אלא שטומיל ידע כי איש מלבדו לא יוכל לצנח על המלאכה במיומנות שכזו. "שנים הולכים להשוות? !" יקבה טומילה אשתו, "הווינה, האתים הנסיגן - את אלה לא קיבם ביום אחד...". בשלב מסוים, כאשר יצאו הרופאים מן החדר תקופי צחוק, איבד את החילוק את בלימים והחל מתפקע מזועם: "מה לך יוצא מדעתך? ! זעק לטומיל. "התנועה זורמת עשרים שנה כתקונה בגלל הרמזור, והיא תמשיך לזרום כך עוד מאה שנה, איתך או בליעדיך". הדברים יצאו ופני טומיל חוורו כמת.

אלא שחלה עדיין לא יצא לכפור ביסודותיו היום של טומיל: "הרמזור בכניסה לירושלים 'הוא' המסמן את העיצרה, 'הוא' המראה את אות להמשך הנסיעה, בדיוק כפי שכל רמזור עושה את אלה בכל מקום ארץ בעולם, אם 'הוא' יפול אלפסוף - יש מה לדאוג, אך כל זמן שהוא מהבהב שם, הכל בסדר".

טומיל רתח, הבין כי כנראה החולה הוא אחד מבין החיפאפים: המסוכנים שרדף אחריו עד הנה בכדי לטנוגר איתו חשבון ישן. המוניטור שלידו הראה גלי גלים של פעימות לב, וטומיל לא יכול היה לסגן מלה אחת מפני, חברי שורק במשרוקיתו שריקות אימים של מחאה נוכח הדבר הכפירה המסוכנים הללו. מסוכנים - כי אם כאלה נהגים יש הכביש, התנועה היא עסק ביט.

טומילה אשתו היא זו שעמדה, לא אחת כמותה תרחיש לשמע דברי הבלע: "מה אתה שח?!", צעקה מול החולה, "הרמזור הוא המנווט? התנועה היתה נתיחה ללא טומיל? אם כן עבור מה הוא עבד כל החיים? לשם מה הוא ניצב שם והקריב בריאות אם הכל היה גם בלעדיו? !".

טומיל רקע בעגלה, התחפף לכאן ולכאן. טומילה הקשתה לשמעות את מנגנו החולה שממול, והוא צעק שוב ושוב בקול העולה על השריקות, כשאצבעותיו טופחות על קרתו: "הוא עבד כל החיים, כי הוא משוגע, וגברת. הוא קיים את מאמר הפסוק 'היית משוגעי' במלא מובן המלה - - -".

* * *

"מה אתם צוחקים, טומיל? טומילך? !", היה מטיח המגיד הגה"צ רבי שלום שברדון זצ"ל מול קהל שומעיו שלא יכול היה להירגע, "הרי אנחנו הטומיל הזה, אנו הוא ולא אחר. קמים בבוקר לעבודה, כל עוד שמנמנו בני. אין זמן לכלום, לתפילה, לילדים - תקלע לעבודה. מה יש? הכסף צריך לזרום פנימה, יש מכולת, יש חשבון חשמל, יש בנק, יש משכנתא".

"עומדים אכן בעבודה, טורחנים כל עוד שמנמנו בני, מכלים את כל הכוחות - אהן חל כדאי: הציק זורם, הפרנסה מתקדמת, יש כסף, יש עם מה לחיות. כך כל יום, מהבוקר עד הערב. בלילה אחתנו בינו לטומילה, שחיה לחי הכל הלך כשורה, ברוך השם: העבודה היתה מצוינה, עבדנו טוב והציק יזרום. חוזרים מהעבודה, נחים מהעבודה, ישנים כי יש מחר יום עבודה, ולמחרת שוב: עבודה, עבודה, עבודה".

נכון שזה קשה, נכון שזה מייגע, אך זה החיים. עובדה שאחרי כל זה - ב"ה יש פרנסה, יש כלכלה, יש מה שצריך. המחשבה הזאת תונתח כח להמשיך לילה, הלאה לעבודה שבגללה הכל זורם. המנהל יושב לו על הכסא המרופד במשרד: עושה 'עצור', צועק 'סעי, סעי', מנופף בשרביט, שורק במשרוקית... ברוך השם, תראו: המוסד עובד, התנועה זוה, לא נרשמה כל תקלה בנפקס המהילים. תארו לעצמכם מה היה קורה ללא המנהל, איך המוסד היה מתפקד? איזה נס שהוא שם? ראיתם פעם מוסד ללא מנהל? כביש ללא טומיל? !.

לעתים יש איזו מחשבה טובה, איזו טומילה, המשררות את האדם לחשוב: בעצם, היא אמרנו בתפילת שמונה עשרה

שהקב"ה 'הוא' המכלכל חיים בחסד, 'הוא' הוץ, אם כן מדוע לעמוד כל כך קשה, אלא שהטומיל הוא גם תלמיד חכם גדול: "מאי משמע השתדלות, השתדלות, הרי אדם צריך לעשות את שלו".

איי, הרי ניתן לצאת ידי חובת השתדלות גם בשש שעות עבודה, מי אמר שצריך לשם כך תשע או עשר שעות, 'מכל מקום', עונה טומיל, 'תוספת של שעות היא תוספת כל כסף. 'איני' צריך כסף, 'איני' צריך לעבוד עוד. לו הייתי מתקן את התפילה הייתי אומר שהקב"ה מכלכל חיים בחסד בסך של אלף שקל לזוגולות, את שארם על האדם להשיג לבד...".

א--לא, וכאן הפך קולו של רבי שלום נוהג, וידו החלה טופחת על הסטנדר בקול מעורר, "שפתאום יום אחד, ה--כ--ל נעצר. ה--כ--ל איננו! מה היה קרה? חולה חי"ו, חלש. אבי הבית, הוץ ומפרנס ומכלכל את הבית כבר ארבעים שנה, איננו! מה היה קרה? שוכב במיטה. חום, גרון, אוזן, לב, ריאות. ועל מה הם חושבים כשלוקים? מהם דם על עצמם? על התכלית שלהם? לא, לא ולא. מנחמה לחוץ עד כדי כניעה: "ימה קורה עם המוסד? מה התחולל בעקבי? במפעל? כנראה העובדים חוגגים נוכחים לראות בהיעדרי ועושים 'שמח'...".

מתחבים אלבא אינפוזיה, בודקים לו את הלב, ועל מה הוא וטומילה לחוצים, "מה היה ומכשיו על הפרנסה? איך זורם הכסף? הרי עד עכשיו זרם הכל בגלל שהטומיל הזה עמד שם ועשה יסע, יסע, יסע - אבל עכשיו שהוא שוכב כך, מה יהיה על הבית? מי יחזר לעושים? איך יתקדמו הענינים?". "הוי, הוי, אר--טומילטע טומילעך", נשבר קולו של ר' שלום, אתם אלו שהבאתם פרנסה? אתם אלה שהבאתם כלכלה? בבולבס היה מזון וכסף? הפסקו להשתנות, הכל היה גם בלעדיכם הנה, כמה יתומים ואלמנות יש - והם אינם מתיים מרעב יש להם טלפון והם מדברים, יש להם בוילרז והם משתמישים, איך זה? הרי אין להם טומיל שינווט אלא מאי הקב"ה הוא איך המפרנס והמכלכל, הוא זה שדאג בעבר, הוא זה שידאג בעתיד.

"הוא זה שדאג?", הטומיל והטומילה נרעדים וגזמנים, "או לשם מה עבדנו כל החיים? לשם מה הקדשנו את כל הימים והלילות עבור העבודה?". - - - איך אמר החולה ההוא "הוא עבד כל החיים, כי הוא משוגע, משוגע על כל הראש".

עבדנו כל החיים, כשמועים אנו, נעבאך. חטאנו, נעבאך, חטא אדם הראשון, 'ביזעות אפך תאכל לחם', נגזר עלינו להזיע. אבל רבותי אל נא נהיה טומילך, אל נא נשתטה לחשוב כי היגיעה היא המביאה את הלחם. טומיל עובד כי הוא משוגע, ליי"ח. התנועה זורמת גם בלעדיו, אמתו נזיע וענשה השתדלות כי זוהי הגזירה, בעוה"ר. אך הפרנסה היא מלמעלה - איתנו או בלעדו.

"לא אנו מביאים פרנסה, איש לא לוקח מאתנו את הפרנסה, לא תוספת עמל תוסיף פרנסה. נעבוד, נמשיך לעבוד, רבותי, נמשיך לעשות השתדלו - אבל נכיר את הסיבה, נדע כי זוהי בגלל גזירה, איך קשר בינה לבין התוצאות. מי ישאלך אדם: "יממה תפרנס?" אל תגמסם, אמור לו: "מרחמי הוץ את העולם כולו בן חסדך ורחמיים, 'הוא' נותן לחם...". את יחזור וישאלך, ובהחלט גורש אתה בדי לרעות את הגזירה שעליך, גזירת 'ביזעת אפך' או אז השפל פינד, אמור לו בבושה כי אתה מנהל בנק, כי אתה מלטש בבורסה. בעונות אינך יוצא ידי חובת השתדלות בשעות מעטות, עליך לרעות 'ביזעת אפך' בהרבה הרבה שעות של עבודה... לא די היה שישנימו עליך עול של תפירת כפתורים וכך האהליכך לחלם, ולצלל את השעות הפנאי ללימוד התורה, שמו לך 'על הראשי' מוסד שלם, בנק גדול, ואתה צריך לדאוג, בעוונותינו, שהכל יתקד כשורת...".

אז זה היה העולם, נראה ברחוב תופר כפתורים שיעמוד מול בנקאי אומלל, ימחה דמעה הימנו וינחמו כי הכל משמים ומאוחו לא תצא חרועת. אלא שאותו בורסאי יתקשה לקבל את הדין: "יבאל אחרי הכל, לא אותה פרנסה הייתי מקבל בכל משלח ידי - בדיוק כפי שאתה חי, בדיוק כפי שאתה מחתן ילדים - ועל מה נזרז עלי להיות איש כה עסוק? על מה ולמה אין לו זמן לעצמי ולילדיים?".

"ממול יעמוד מוכר הסדקית, זה עשיר החיים שרחמו עליו משמים וטפסורו מגזירת הביזיעת אפך' רק תמורת מכירת מקצצי ציפורניים או חמיסים - ויבדד על לבו של הגבירי לבל יטיל עין הרע חי"ו בגזירה המועטת שלו...".

מה אתם חושבים, מורי ורבותי, שזה 'תורה' שלי, לא, לא, ולא, הבה אתם המהימילת ישרים בפנים. מכירים את כ"א, קיראוי אהבם המלה, משוה בחינים ישנתה: "יכול היה אדם להיות יושב ובטל, וקצבת מזונות שקצבו לו היתה מתקיימת ביזו. אלא שקדם הקנס לכל בני אדם 'ביזיעת אפך תאכל לחם'. אשר על כן חייב אדם להשתדל איזה השתדלות לצורך פרנסתו, שכן גזר המלך העליון, והרי זה כמס שפורע כל אנוש ואין להימלט הימנו.

על כן, הואיל וכך גזר המלך, אמרו חז"ל: "יכול אפילו יושב ובטל יראה אישן מוכר בתלמוד לומר בכל משלח ידי אשר תעשה" שצריך להשתדל ולעשות. **אך לא שההשתדלות הוא המעיל, אלא שהשתדלות מוכרחה, וכיון שהשתדל הרי יצא ידו חובתו, וכבר יש חשיבות לביטח שמים ששחרה עליו ואינו צריך לבלות ימיו בחריצות והשתדלות.** וכיון שעשה אדם קצת מלאכה, משהם והלאה אין לו אלא לבטוח בקונו ולא להצטער על עושי דבר עולמיים, אז תשאר דעתו פנויה ולבו מוכן לעבודה התמימה".

"שמעתם?", סיים רבי שלום, "ראיתם?" קחו את המילים "לא שההשתדלות הוא המעיל, אלא שהשתדלות מוכרחה, וכיון שהשתדל הרי יצא ידי חובתו" - ותכתבו את זה על שלט גדול שיתלה בכיכורת הערים, בכל חנות ומשרד ובנק ובורסה. כל המצמיצים לא, אינם אלא לצאת ידי חובת השתדלות. "עשיית כסף" אינה תלויה בריבוי ההשתדלות, כי אם במתת מרומים.

"תצאו כבר מחנות הכסף המסובבת דעת בני אדם. לכי תגיודו לטומיל להפסיק להתאמץ כל כך. משוגעניער. תראו אותו: כבר נהיה חרלה מזה. שינוק קצת, שיהיה בריא, שיצא כבר מבית חולים - - -".